

G. DONÁTH BLANKA: A TANÁR-DIÁK KAPCSOLATRÓL

Budapest, 1977. Tankönyvkiadó. 138 oldal

G. Donáth Blanka a tanár-diák viszony alakulásának vizsgálatára vállalkozott munkájában. E fontos, a gyakorló pedagógus számára napi munkájában állandóan ható és annak eredményességét nagyban befolyásoló témakörrel – mint erre a szerző is utal – igen keveset foglalkozott ezideig a hazai pedagógiai pszichológia. Különösen élesen vetődik fel a probléma, mikor a tanár-diák viszonyban a változás korát éljük, amikor arra törekszünk, hogy a gyermek ne csak tárgya, hanem mindinkább aktív résztvevője legyen a nevelő-oktató munkának. A változó körülmények megváltoztatják a tanár-diák kapcsolatot, ami a pedagógustól nagyobb felkészültséget, árnyaltabb pedagógiai, pszichológiai munkát igényel. A pedagógusnak, aki arra vállalkozik, hogy beavatkozzon a gyermek és az ifjú életének irányításába, *állandóan figyelnie, kontrollálnia kell önmagát, fejlesztenie tudását, hogy megfelelő felkészültséggel, a gyermek fejlődése iránti érzékenységgel és tapintattal, tudatos példaadással, egész személyiséggel vegyen részt a nevelési folyamatban.* G. Donáth Blanka munkája ehhez nyújt hathatós segítséget. Önvizsgálatra, továbbgondolkodásra, a nevelőmunka tudatos megtervezésére ad segítséget a gyakorló pedagógusnak.

A szerző az Arany János 12 évfolyamos, nevelőotthonnal kombinált kísérleti iskolában végzett több éves, rendszeres pszichológiai pedagógiai kutatómunkájának eredményeként mondja el a kérdéssel kapcsolatos meglátásait, a pedagógiai gyakorlat számára konstruktív és megszívlelendő megállapításait. A vizsgálatot – a tantestület bevonásával – a felső tagozatos általános iskolai osztályokban végezte, mivel e korosztály kulcspozíciót foglal el a felnőttekkel való kapcsolat alakulásában. A 11 osztállyal elvégzett felmérés anyagából a végső elemzéshez a 8 bejáró osztály 288 tanulójának – 156 fiú és 132 leány – anyagát használta fel. A bontakásos osztályok anyagát csak kiegészítésként, bizonyos problémák illusztrálására alkalmazta. A nagyobb kitekintés kedvéért a vizsgálóást kiterjesztette egy általános iskolai negyedik és két gimnáziumi osztályra is.

A könyv első részében – önmagában is megálló tanulmány lehetne – a szerző *a vizsgálat lefolyását* mutatja be. Ismerteti a feladott kérdéseket, az azokra kapott válaszokat és elemzi a kapott válaszokból levont következtetéseket.

A vizsgálat két menetben zajlott le. Először a szóban feltett kérdésekre a tanulók *csoporthoz tartozó interjú* formájában írásban válaszoltak. Két összetett kérdésre kellett a tanulóknak válaszolniuk: „A téged érdeklő fontos kérdéseket kivel vagy kikkel beszéled meg? Sorold fel néhány kérdésedet vagy problémádat, és írd meg, melyiket kivel tudod vagy szeretnéd megbeszélni?” A kérdések általában a tanár személyére, míg a „Ha tőled függne, milyen esetben szeretnél egy tanárral együtt lenni, vagy valamilyen tevékenységben a tanárral közösen, együttesen részt venni? Írd le részletesen akár az iskolában, akár iskolán kívüli esetről van szó!” – kérdés a tanárokkal való együttes tevékenység iránti igényre, illetve annak elutasítására irányultak.

A kapott válaszok nem meglepőek, hiszen azok a korábban lefolytatott hasonló célú vizsgálatok adataival megegyeztek. A bizalmi személyek között első helyen a szülők álltak igen magas százalékkal. Ezzel kapcsolatosan viszont jogos a szerző kérdésfelvetése: vajon e jelenség életkori sajátosság-e, avagy a tanulók konkrét tapasztalataiból következnek. Helyes, hogy a család szerepe növekszik, a probléma viszont az, hogy a pedagógusé nem alakul hasonlóképpen. A vizsgálat azt bizonyította, elégtelen a diákokkal teremtett kontaktus, kicsi a nevelők személyes vonzása, az iskola túlságosan személytelen. Így módon az iskola csak korlátozottan képes kifejteni nevelőhatását.

A közös tevékenységet elsősorban kirándulások formájában látták kívánatosnak a tanulók. Kisebb hangsúllyal szerepelt a válaszokban a közös színház és mozilátogatás iránti igény. A tanárral való beszélgetés tevékenységi forma viszonylag magas számmal szerepelt az V–VI. osztályosok válaszaiban, a VII–VIII. osztályokban már élesebb a polarizálódás. Ellenkező tendencia mutatkozott a két nem között. A fiúknál szinte teljesen eltűnik már ebben az életkorban a beszélgetés igénye, míg a lányoknál ezzel szemben növekszik.

Vizsgálatának eredményeképpen a szerző megállapítja, hogy az általános iskola alsó tagozatában még a pedagógust szerepköre és státusza miatt eleve tekintélynek fogadják el a tanulók, ugyanakkor a *pubertás korban már jelentős részük, épp tanár-voltánál fogva, kezdi tartózkodóan, gyanakvóan nézni*

a pedagógust, hajlamos az iskolai életben szerzett negatív tapasztalatok általánosítására. Az ifjú korban pedig már kezdik különválasztani a pedagógusban a tanárt és a magánembert.

A vizsgálat második szakaszában előre elkészített *válaszlapokat* kaptak a tanulók, ahol betűvel kellett rangsorolni a pedagógus és a tanulók közötti interakciós formát. A választás három területre irányult: I. Mennyiben igénylik a tanítási órára, illetve az iskolára korlátozódó együttlétet, kívánják-e az iskolai kereteken kívüli interakciót? II. Igénylik-e az iskolai problémák, illetve a magánélet kérdéseinek megbeszélését a pedagógusokkal? III. Ha igen, inkább osztályközösségekben vagy kisebb csoportokban?

A hozott válaszok alapos és sokoldalú elemzése eredményeként G. Donáth Blanka rámutat a valóság és az elvárások közötti mutatkozó eltérésekre. A tanítás túlságosan szaktárgyhoz kötött jellegű, ami nem enged utat a tanulói érdeklődésnek, elfojtja a kreativitást. A tanulók sokkal oldottabb, barátságosabb légkörre vágnak, mint ami az iskolában uralkodik. Az iskolai légkör javítása elengedhetetlen feltétele az eredményesebb oktató-nevelő munkának.

Nem hozott egységes eredményt a tanártípusok összevetése a diákok elvárásaival, hiszen a különböző korú és nemű tanulók nem ugyanazokat az elvárásokat hangsúlyozták. A tanári megfelelések mindenképpen a tanulók korához, neméhez, szociális helyzetéhez kell igazodnia. Egy, a köztudatban még élő helytelen és elfogadhatatlan nézet – mutat rá a szerző – miszerint az általános iskola alsó tagozatában tanítóknak meghatározott személyiségjegyekkel kell rendelkezniük, s ugyanezt nem várják el a felső tagozat, gimnázium, illetve egyéb iskolafajtákban tanítóktól. Ezen a szinten általában megelégszenek a papírforma szerinti szakképzettséggel.

A pedagógus hivatására való felkészítése során feltétlenül szem előtt kell tartani, hogy a tanár megfeleljen a választott iskolafajta követelményeinek, majdan képes legyen tanulóinak sokoldalú elvárásainak megfelelni. A tanulók válaszaiból kirajzolódó tanáregyenység legfőbb jellemzője az átfogó szakmai tudás, valamint az emberi hitelesség, hogy „minél több síkon modellként és pozitív referenciaszemélyként épülhessen be a fiatalok alakuló személyiségébe.”

A szerző a tanulói válaszai alapján *megpróbálja feltárni a korszerű, optimális tanár-diák kapcsolat hatásmechánizmusait*. A vizsgálat bebizonyította, hogy a tanulók a mainál sokkal kevésbé merev és hivatalos, emberközpontú humánus kapcsolatot szeretnének nevelőiktől. Ma a tanár-diák kapcsolatnak tanulók felőli minőségében sokkal inkább a kapcsolatnélküliségbe való belenyugvásról van szó. A viszony bármilyen módosítását nem lehet a diákoktól várni, a tanárnak kell elébe mennie.

Felvetődik a kérdés, vajon milyen határig lenne kívánatos e kapcsolatban *az érzelmi tényezők* fokozása. A tanulói válaszokból kitűnik, hogy nem ideált, emberi tökéletességet várnak a tanulók tanáraiktól, hanem emberi mércét, magatartást. A barátságos, megértő tanártípust értékelik a legtöbbre. A demokratizálódási igény felismerhetőbben jelentkezik a tanulók elvárásaiban, mint a pedagógusok többségének magatartásában – állapítja meg a szerző.

A munka második része – a vizsgálat tapasztalatai alapján – *tágabb értelemben foglalkozik a tanár-diák kapcsolattal*, valamint az ezzel kapcsolatos hazai és nemzetközi eredményekkel. A szerző először a reláció felnőtt tagját, a pedagógust sokoldalúan elemzi. Ennek során a hagyományos megközelítésen túl (szakmai képzettség és személyi adottságok) két fontos oldalt emel ki, *a pályára való motiváltságot* valamint *a pedagógus társadalmi helyzetét*. A nevelés-szociológiai kutatások legújabb eredményeire támaszkodva bizonyítja és kiemeli azt az eddig is ismert tényt, hogy a nevelés eredményessége összefügg a pedagógus közérzetével és társadalmi helyzetével. Ugyanakkor a szakirodalom alapos ismeretében foglalkozik a pedagógus személyiséggel is. A felsorolt személyiségjegyek megfontolásra készítetnek. Sajnálatos, hogy ezek vizsgálata még mindig nem jut érvényre a pedagógus-jelöltek kiválasztásánál.

A reláció másik tagját, a tanulót is pszichológiai alaphelyzetből kiindulva elemzi G. Donáth Blanka. Rámutat a tanuló kiszolgáltatott alaphelyzetére. Ahogy szüleit, úgy tanítóit sem választhajta meg a gyermek. A függőségről és befolyásolhatóságról szóló fejtegetés minden gyakorló nevelő számára izgalmas kérdés. Alapos végiggondolása minden pedagógus számára hasznos lenne, sokban hozzájárulhatna a gyermekkel való kapcsolatának javulásához. Úgyszintén az életkori sajátosságok, a koedukáció, a nemi sajátosságok korszerű értelmezése, az élő napi problémák gondos elemzése fontos segítséget nyújthat a tanár-diák kapcsolat javításában.

A könyv utolsó fejezetében a szerző *a pedagógus és a tanuló közötti kapcsolat sajátos és általános jellegét elemzi*. Itt is összefoglalja a hazai és külföldi vizsgálatok idevágó eredményeit és könnyen

áttekinthetővé teszi a gyakorló nevelő számára. Bemutatja a pedagógus kapcsolatát az egyénnel és közösséggel, a különböző nevelési stílusok következményét, valamint a vezető feladatköréből adódó személyiség – és közösségépítő, illetve személyiség és közösség romboló hatását. Felhívja a figyelmet a kommunikáció elmélet pedagógiai perspektíváira, valamint a metakommunikáció – a köztudatban még nem eléggé tudatosított – szerepére. Az emberi kapcsolatokban alkalmazott szociális technikák jórészt ösztönösek. A pedagógusnak viszont különösen fontos tudatosan alkalmazni a különböző szociális technikákat. A kérdés így módon való exponálása jelentőségében igen fontos helyet foglal el a mű egészében. A gyakorló pedagógus ugyanis eddig nem igen találkozott a téma ilyen gyakorló centrikus megközelítésével.

A mű igen nagy érdeme az, annak egészen végigvonuló sokszempontú, alapos elemző módszer, mely mint a pedagógiai pszichológia felkészült, azt magas fokon művelő, ugyanakkor a mindennapi pedagógiai gyakorlat ismerőjét mutatja be a szerzőt. Széles áttekintést nyújt a hazai és külföldi kutatások jelenlegi állásáról, melynek ismerete elengedhetetlen feltétele az igazán tudatos és eredményes nevelőmunka folytatásához.

Bár a szerző zárszavában szerényen arra hivatkozik, hogy „munkájának jellegéből adódóan kevés gyakorlati tanáccsal szolgálhat”, meggyőződésünk, hogy a munka elolvasása hozzásegíti a pedagógust saját maga és módszereinek jobb megismeréséhez, és ezzel lehetővé válik, hogy megvalósuljon közös célunk: „a gyermeki személyiség és a gyermekközösség harmonikus alakítása és a felnőtté válás zökkenőmentesebbé töltel.”

DOMBRÁDY ÉVA

GORDON W. ALLPORT: AZ ELŐÍTÉLET

Fordította és az utószót írta Csepeli György
Budapest, 1977. Gondolat Kiadó. 324 oldal.

A könyv első kiadása 1954-ben jelent meg az Egyesült Államokban. A megjelenés helye és ideje fokozott aktualitást biztosított a műnek. Ezekben az években központi intézkedések születtek az Egyesült Államokban a faji elkülönítés sürgős felszámolására, egyre szélesebb tömegek jutottak arra a meggyőződésre, hogy a társadalomtudományi kutatások intenzív fejlesztésével el kell végezni „a különböző színű és fajú emberek között felmerülő konfliktusok objektív vizsgálatát, . . . a kultúra és a munka világának konfliktusait, az előítéletek györeinek feltárására konkrét eszközöket kell biztosítani, mélyíteni kell „az emberek társas együttélését elősegítő értékeket.” Ennek a sürgető felhívásnak kívánt eleget tenni *G. W. Allport*, amikor a szociálpszichológia meglévő eredményeit saját kutatásaival egységbe ötvözve olyan igényű művet hozott létre az előítélet problematikájáról, mely kiindulási alapot, szerkezeti vázat biztosított a téma további kutatói számára. Könyvének jelentőségét igazolják az ellene és mellette szóló vélemények, melyek az elmúlt negyed század előítélettel foglalkozó szakirodalmában bőven fellelhetők. A tanulmány második, rövidített kiadása most magyar nyelven, *Csepeli György* fordításában látott napvilágot.

A könyv komoly figyelemre tarthat számot napjainkban is a magyar olvasók körében, hisz az antiszemizmus, a cigányok beolvasztásának kérdése, az egyes osztályok, rétegek között kialakult ellentétek, a regionális elkülönülés szülte előítéletesség nyílt vagy burkoltabb formában, változó hangsúlyokkal, de elevenen él ma is a köznapi gondolkodás különböző területein.

Növeli a könyv értékeit Csepeli György kiegészítő tanulmánya, melyben az utóbbi évek előítélet-kutatásait ismerteti, azok marxista értékelését adja.

Gordon W. Allport műve nyolc részre, ezen belül 31 fejezetre oszlik.

Az *első rész* az előítélet fogalmát tisztázza, megállapítva két legfontosabb sajátosságát; a túlátlátnosítást és az új, igaz ismeretekkel szemben fellépő makacs ellenállást. Ezt követi az előítélet kialakulási folyamatának ismertetése, mely az egyénben mint adott csoport tagjában más csoportokkal szemben létrejön.